

אלא מהוורתא, מחזור הדבר, כמו דשנינן מעיקרא, שאין טעם הפטור מקל וחומר, אלא משום שאמרה תורה "לעשות לו", רק לו, ולא לזרעו. ובפסול כהונה לא מתקיים "כאשר זמם", כיון שרצה לפסלו בפסול דורות, והוא עצמו אינו נענש בכך.

שנינו במשנה: מעידין אנו באיש פלוני שהוא חייב גלות. וכולי.

ודנה הגמרא: מנא הני מילי שאין העדים הזוממים גולים תחתיו?

אמר ריש לקיש: משום דאמר קרא [דברים יט]: "הוא ינוס אל אחת הערים".

כיון שהמילה "הוא" משמשת כמיעוט, הרי היא באה כאן ללמד, כי רק הוא, הרוצח בשוגג, הוא זה שינוס לגלות, ולא העדים הזוממין. (12)

אם כן, שפוטרים אנו עדים זוממין מקל וחומר זה —

בטלת תורת עדים זוממין!

שהרי בכל עדים זוממין אפשר ללמוד קל וחומר כזה לפטור. ונאמר: ומה הפוקל, עדים זוממין שהפיקו זממם, היות ולא הוזמו אלא רק לאחר שנהרג הנידון על פיהם — אינו נסקל, משום דדרשינן "כאשר זמם", ולא "כאשר עשה", שמאחר שנעשה הדין, אין העדים הזוממין נענשין —

כל שכן עד זומם הבא לפקול, ולא סקל [היות שהזום לפני שנהרג הנידון] — אינו דין שלא יסקל!

ואם נדרוש קל וחומר בצורה הזאת, נעקר כל דין התורה לענוש עד זומם שנגמר הדין על פיו, ועדיין לא נעשה מעשה. (11)

11. כך פירש רש"י.

והתוס' הקשו, שבקל וחומר זה מתבטלת תורת עדים זוממין לגמרי, ולא דמי לק"ו של חילול הכהן מכהונתו, שפוטר רק עדי בן גרושה אך עדיין נשאר דין עד זומם בשאר הדברים.

ולכן פירשו, שכונת הגמרא אינה לעד הזומם להרוג, אלא לכך שאין הרוצח את חבירו בסקילה נהרג באותה מיתה שהרג, אלא דינו בסיף. ומכאן נלמד בקל וחומר לעדים זוממין, שלא הרגו בפועל, שלא יענשו במיתה שזממו.

אך אין הקל וחומר זה ביטול כל תורת עדים זוממין, כי הם נהרגין בעדויות אחרות. ועיין בהערות על תוס'.

הרש"ש במסכת סנהדרין [מ ב] תמה, שלפי זה, לרש"י, שנקט הקל וחומר לכאשר עשה, לכאורה סבירא ליה שהקל וחומר שלא יתחייבו עדים במיתה שזממו לא נדחה. ואם כן לעולם

עדים זוממין בסיף. ותמוה מכמה דוכתי, כגון המיעוט "היא" ולא זוממיה בבת כהן, שמשמע ממנו שמן הדין עונשם בשריפה. [ועיין שם בדבריו שהבין בדברי המהרש"א אחרת מהמבואר בדברינו בביאור המהרש"א בתוספות. ולפי הבנתו הדברים תמוהים ביותר, כפי שהוא עצמו מציין].

והרמב"ן נקט כפירוש התוס', אך למד זאת לענין לפטור לגמרי, והיינו, כשם שסוקל מקילין בו למיתת סייף, כן זוממין יפטרו לגמרי.

12. הקשו הרמב"ן והריטב"א, למה לי קרא שאינם גולין, תיפוק ליה שגלות היא כפרה, והעדים אינם בני כפרה, וכדלקמן. ותירצו, שדינו של הגולה מסור לאדם, שאם יצא חוץ לתחום נהרג, ודבר המסור הוא לבית דין להגלותו, ולפיכך הוא אמינא שגם העדים יגלו, ויעמדו

ואילו רבי יוחנן אמר: אין צורך במיעוט מדברי הכתוב, אלא יש ללמוד שאין העדים הזוממין גולין, מקל וחומר:

ומה הוא, ההורג בשגגה, שעשה מעשה רציחה בשגגה בידיו, אילו היה עושה זאת במזיד, היה דינו שאינו גולה.

כל שכן הן, העדים הזוממין, שלא עשו מעשה בידים, כי עבירת עדות השקר היא רק בדיבור ולא במעשה בידים, אך מאידך עבירתן היתה במזיד — אינו דין שלא יגלו על המזיד! (13)

ודוחה הגמרא את הקל וחומר של רבי יוחנן:

והיא — הנורתנת!

הרי טענת הקל וחומר, שהוכיח ממנה רבי יוחנן שפטורין העדים הזוממים מגלות — היא עצמה הסיבה לחייבם בגלות!

כי יש לנו לומר סברא להיפך: הרי מה שההורג במזיד אינו גולה, אין זה מחמת קולא, אלא להיפך, מחמת חומרא, שלא מספיק עבורו עונש של גלות. ואם כן יש לומר, כי דוקא הוא, ההורג, שעשה מעשה,

אמרה בו תורה, כיון שעשאו במזיד, לא ליגלי — כי היכי דלא תהוי ליה כפרה בגלות על מעשה הרצח במזיד, שהוא דבר חמור, ואין גלות מכפרת עליו.

אולם הן, העדים הזוממים, שלא עשו מעשה בידים בעדותן, אלא רק בעדות פיהם, סברא היא שבמזיד נמו ליגלו — כי היכי דלהוי להו כפרה על זממם.

כי היות ואין מעשיהם חמורים כל כך, לפי שלא עשאוהו בידם אלא רק בפיהם, יתכן שתהיה כפרה לדיבורם, בעונש גלות.

וכיון שנדחה הקל וחומר של רבי יוחנן, מסקינן:

אלא, מחזורתא, מחזור הוא, שטעם הדבר שאין עדים זוממים גולים הוא כדריש לקיש, שלמד זאת ממיעוט הכתוב "הוא ינוס".

אמר עולא: רמז לעדים זוממין מן התורה, מניין?

ותמהה הגמרא: וכי צריכים אנו רמז לעדים זוממין מן התורה?

והלא פרשה מפורשת היא בתורה!

הרוצח, שמותר לכל אדם להורגו מחוץ לעיר מקלטו, שייך לחייב בכך את העדים.

13. יש לעיין בשקלא וטריא בסוגיא זו, שהרי לא עשו מעשה שעליו גולין, וכיצד יתכן בהם פטור ב"מזיד"? ולכאורה מוכח מכאן, שבעדות עד זומם נחשב כאילו עשה את המעשה שהעיד עליו, ולכן אינו יכול לגלות כשאין מעשה עבירתו בשוגג, ועיין בשיעורי הגר"ש ובקונטרסי שיעורים.

בספק לההרג אם יצאו.

ותמה הגרא"ז מלצר, הרי אין להם לעדים זוממים, אם יגלו, גואל הדם, ומי יהרגם אם יצאו מתחום עיר המקלט?

ועיין בחידושי מרן הגרי"ז [הלכות רוצח], שדן בענין רוצח שיצא מעיר מקלטו, שפסק הרמב"ם שכל אדם שהרגו אין חייב עליו, האם זה מדיני הרוצח, או משום שיש רשות לגואל הדם להורגו, ולכן הוי "גברא קטילא", וכלם נפטרו על הריגתו. כי אם הוא דין המוטל על

והא כתיב "ועשיתם לו, כאשר זמם לעשות לאחיו!"

ומבארין: אלא, כך שאל עולא:

רמז לאותם עדים זוממין ששינו במשנתנו שאי אפשר להענישם בעונש המפורש בתורה "ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו", אלא דינם שלוקין — מהו הרמז לכך שהם לוקים, מן התורה, מניין?

ואמר על כך עולא: לומדים אנו רמז לכך, מהא דכתיב בפרשת חייבי מלקות [דברים כה ב] "כי יהיה ריב בין אנשים, ונגשו אל המשפט, ושפטום. והצדיק את הצדיק והרשעו את הרשע".

ומסיים הכתוב: "והיה אם בן הכות הרשע —

והפילו השופט, והכהו לפניו!"

ודברי הכתוב צריכים ביאור, לשם מה הוזכרו כאן צדקת הצדיק, והכרעת השופטים בין שני האנשים? וכי משום ש"הצדיקו הדיינים את הצדיק, והרשעו את הרשע", מזה נובע המשך דברי הכתוב "והיה אם בן הכות הרשע"? והרי הכל תלוי ברשעת הרשע, ולא בהכרעת הדין בויכוח שבין הרשע ובין הצדיק שכנגדו. כי אם עבר

הרשע עבירה שיש עליה עונש מלקות, הרי הוא לוקה, ואם לאו, הוא אינו לוקה!

אלא, בהכרח, לא בהכרעת הדיינים בויכוח שבין צדיק ורשע מדבר הכתוב מדבר, כי אם בעדים, שהרשעו את הצדיק, בהעידם עליו עדות שקר.

ואתו, ועל כך אמר הכתוב שאם אחר כך באו עדים אחריו, והזימום, ובהזמת העדים הזוממים, הצדיקו העדים המזימים את הצדיק דמעיקרא, שהיה צדיק מעיקרא, ושוינהו [עשאום] להני עדים זוממין רשעים —

כלומר, אם הזמה זו אינה ראויה אלא למלקות, כגון שאי אפשר לקיים בעדים הזוממין האלו את עונשם המבואר "כאשר זמם לעשות לאחיו", אזי —

"והיה אם בן הכות הרשע", מלקים אותם בית הדין.⁽¹⁴⁾

ומקשינן: ותיפוק ליה, נלמד שילקו עדים זוממים מ"לא תענה", משום שעברו על הלאו של "לא תענה ברעך עד שקר", ולמה לי קרא "והיה אם בן הכות הרשע"? והרי העונש של "כאשר זמם" שנקבע על לאו זה, אי אפשר לקיימו כאשר באו לעשותו בן

14. תוס' לקמן מבארים, שלרבנן, העדים הזוממין להלקות, לוקין רק ארבעים. ופליגי על רבי מאיר, שמחייב שמונים, על הזממה ועל לא תענה. ומקשינן שם לרבנן: למאי אתא לא תענה?

וכתבו התוס', שאחרי הלימוד מ"הצדיקו", יש לנו לחייב מלקות על עבירת הלאו של "לא תענה ברעך עד שקר".

אך במאירי מבואר, שחייב המלקות הנלמד מ"הצדיקו", הוא מצד "כאשר זמם", והוא עונש על הזממה, ולא מלקות על "לא תענה".

כי המאירי כתב בטעמא דרבי מאיר, משום שלדעתו לאו שאין בו מעשה לוקין עליו. והיינו, שלפי רבנן מה שגלי קרא שלוקין, היינו משום כאשר זמם, אך על לאו של "לא תענה" אין לוקים, שהרי אין בו מעשה. ורק רבי מאיר,

ג. ואין משלמין את הכופר, כשהעידו על שור המועד שהרג אדם, (15) ובכך הם חייבו את בעליו לשלם כופר, והוזמו.

ד. ואין נמכרין בעבד עברי, אם העידו על אדם שגנב, ואין לו מה לשלם, וגמרו בית דין את דינו על פיהם, למכרו בגניבתו, והוזמו.

משום רבי עקיבא אמרו: אף אין משלמין עדים זוממים על פי עצמן.

שאם הוזמו בבית דין, ועדיין לא תבעם הנדון לשלם לו על זממם לחיבו, (16) והלכו לבית דין אחר, והודו בו שהוזמו כבר, אין מחייבין אותם על פי הודאתם, היות שתשלומיהן של עדים זוממים נחשבים כתשלומי קנס, ומודה בקנס פטור.

ומבאר את עתה הגמרא את טעם הפטור בכל דיני הברייא.

א. אין נעשין בן גרושה ובן חלוצה,

גרושה, ואם כן, חוזר להיות עונשו ככל הלאוין, שהם במלקות.

ומתצינן: **משום דהוי הלאו של "לא תענה", לאו שאין בו מעשה.** לפי שעוברים עליו רק כדיבור עדותן, ולא במעשה בידים.

וכל לאו שאין בו מעשה — אין לוקין עליו.

הילכך, צריך את הפסוק "והצדיקו, והיה אם בן הכות", לגלות שלוקה על לאו של לא תענה, אף שאין בו מעשה [תוס' לקמן ד ב ד"ה ורבנן].

תנו רבנן: ארבעה דברים נאמרו בעדים זוממין:

א. אין נעשין בן גרושה ובן חלוצה, כשהעידו כך על כהן לפסלו, והוזמו.

ב. ואין גולין לערי מקלט, כשהעידו על אדם שהוא חייב גלות, והוזמו.

דפליג בלאו שאין בו מעשה, סובר שלוקין שמונים.

15. כתב הרמב"ם [פ"כ מעדות ה"ח]: העידו על שורו של זה שהרג את הנפש, והוזמו, לוקין ואין משלמין.

והקשה הקצוה"ח [ל"ח סק"ד], מדוע לא יפטרו ממלקות על ידי תשלומין על זממתן להפסידו שורו כשחייב סקילה, ונאסר בהנאה. שהרי עדים זוממין משלמים ולא לוקין.

ותירץ, שהרמב"ם העמיד באופן שאין השור בסקילה, כגון שהרג שלא בכוונה, שמשלם כופר אך אינו נסקל. או שכבר התחייב סקילה בגניחות קודמות וכעת באו רק לחייבו כופר על גניחה נוספת.

ועיין באור שמח שם.

והגרי"ז [ריש סוטה] ביאר, שחייב הכופר הוא על עצם הנגיחה, ומה שהעידו שנגח בכוונה, וחייב השור סקילה, היא הגדה נוספת, ואין התשלומין והמלקות על הגדת עדות אחת, ולכן לוקה על עדות הכופר.

ובחזון יחזקאל בתחילת המסכת האריך לבאר ענין זה. עיין בדבריו, ובשיעורי הגר"ש.

16. הקצוה"ח [סימן ש"ג] הקשה: הרי כבר באו עדים והזימום, ואיך יוכלו להפטור בהודאה.

והוכיח שרק בבי"ד זה שחייבום עדים אי אפשר להודות. אך בבי"ד אחר יקבל הודאתם לפטרו בו, וכן יוכלו לחייבים בבי"ד אחר, שעדיין לא הודו בו.

כדאמרן —

ודנה הגמרא: מאן תנא, מיהו התנא הסובר שתשלומי "כופרא", מדין כפרה הוא?

דדרשינן "לו", ולא לזרעו!

ב. ואין גולין לערי מקלט, כדאמרן —

אמר רב חסדא: שיטת רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה, היא.

דדרשינן "הוא ינוס", ולא זוממין.

דתניא, נאמר בכופר "ונתן פדיון נפשו" — דמי ניזק.

ג. ואין משלמין את הכופר, משום דקסברי כופרא — כפרה הוא. שחיוב תשלום הכופר הוא תשלום של "כפרה", כדי לכפר על הבעלים של השור, על שהרג שורם אדם. והני, העדים הללו, לאו בני כפרה נינהו, שהרי לא הרג שורם אדם, ולכן לא שייך בהם תשלומי כפרה. (17)

כלומר, שמים את ערכו של האדם הנהרג על ידי השור, כמה היה שוה להמכר בשוק בתורת עבד, ואת הסכום הזה ישלם בעל השור ליורשיו של הנהרג.

ממון זה, ויהיה התשלום בגדר תשלום נזיקין ולא בגדר כפרה.

ועיין בחידושי הגר"ש רוזובסקי, שתמה: אם לא שייך בכופר דין הזמה, כיון שלא הרג שורם אדם, מהיכי תיתי לומר שהם צריכים לשלם את הכופר מדין כפרה?

ולכן ביאר דבריו, ש"כופרא כפרה" הוא טעם שאין חיוב מצד "כאשר זמם", כי חיוב הזממה הוא מדין "מזיק", כמבואר בב"ק [דף ה א] שהתורה חייבה את הזוממין על מה שרצו להפסידו, ועל כך אמרינן שכל זממת חיוב כופר הם פטורים, לפי שלא באו להפסידו ממון אלא לחייבו "כפרה".

ואילו הטעם של "הני לאו בני כפרה נינהו", בא לפטור מהדין כפרה שרצו לחייבו, ואף שאם לא היה רוצה לא היה משלם כופר, בכל זאת אילולי הטעם שאמרה הגמרא היו צריכין לשלם לו, שהרי הוא לא ידע ששקרו, והיה חייב להאמין להם, ולשלם את הכופר.

ובתוס' רע"א הקשה, שלפי הריטב"א, אם יעידו שהרג שורו שלא בפניו, ואינו יודע על כך, וצריך לשלם את הכופר, יתחייבו העדים כופר!

ובנתיבות המשפט [שם] תירץ הקושיא, שאין כוונת הגמרא שנפטרים בהודאתם אף אם יבואו אח"כ עדים, אלא שאין יכולים להתחייב בהודאתם.

ובחידושי הגרנ"ט על ב"ק כתב לבאר, שהרי אין המזימין מעידים על הזוממין שהעידו עדות שקר, אלא שבית דין רואים זאת על ידי עדותן שהיו עמם, וממילא, מה שהעידו קודם היה זממה. אך בבית דין אחר, כשקדמו ואמרו שהעידו שקר, לא יוכלו שוב להזימם.

ועיין בשו"ת רע"א [ח"ג סי' ת], שדן בזה, אם יזימום שוב בבית דין אחר, אם יתחייבו. ולפי המבואר בגרנ"ט לא שייך אופן זה.

17. כך פירש רש"י.

ומבואר בדבריו, שאילו היינו רוצים לחייבם כופר מדין "כאשר זמם לעשות לאחיו", בהכרח שהיו התשלומים הללו להיות תשלומי כפרה, כפי שזממו לחייב את הנידון, ולא תשלום ממוני גרידא, ולכן לא יתכן לקיים בעדים הללו את העונש "כאשר זמם". אולם הריטב"א הקשה מדוע לא נחייבם בתשלום ממון גרידא, שלא בתורת תשלומי כפרה, כי הרי באו להפסידו

שהם יהיו לו כפרה, במקום שימות בעצמו
—

נאמר לשון "השתה", שימה, למעלה, במי
שנוגף אשה הרה, והפיל וולדותיה, שצריך
לשלם לבעל האשה את דמי הולדות. ונאמר
בו שישלם "כאשר ישית עליו בעל האשה".

ונאמר לשון "השתה", שימה, למטה, בחיוב
כופר לבעל השור שהרג אדם, דכתיב "אם
כופר יושת עליו".

וילמד סתום מן המפורש: **מה להלן**, כמו
בנוגף אשה הרה, **שמין לו** את תשלומיו
בדניזק, שמשלם את דמי הולדות שנוזקו.

אף כאן, במי שהרג שורו אדם, שמין
תשלומי הכופר **בדניזק**, ומשלם דמי ההרוג.

ואילו **רבי ישמעאל**, הסובר שנותן דמי מזיק,
מקורו הוא:

"**ונתן פדיון נפשו**" **כתיב**, מלמד הכתוב
שהכופר הוא דמי נפשו של בעל השור
המזיק.

ואילו **רבנן**, שאינם לומדים כך, אמרי: **אין**,
אכן "**פדיון נפשו**" **כתיב**, שהכופר הוא
כפרה על נפש בעל השור.

מיהו, **כי שיימינן** את חיוב הכפרה, כמה
הוא צריך לשלם, **בדניזק שיימינן**.

כי בתשלום כופר בשווי דמי הניזק, מתכפרת
נפשו של המזיק ממיתה בידי שמים.

ד. **ואין נמכרין בעבד עברי**.

ואילו **רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן**
ברוקה אומר: בעל השור משלם דמי מזיק,
את שווי שלו ליורשיו של הנהרג.

מאי לאו, בהא קא מיפלגי —

דמר, תנא קמא, שאמר משלם דמי ניזק,
סבר כופרא ממונא הוא, על שהזיק את
ההרוג, ולכן משלם ליורשיו את שווי של
הנהרג.

ואילו **מר**, רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן
ברוקה, שאמר משלם דמי מזיק, **סבר כופרא**
כפרה, לכפר על חיוב מיתה בידי שמים
שהתחייב בו בעל השור, ולפיכך ישלם בעל
השור את שווי עצמו, ויפדה בכך את עצמו
ממיתה.

ודוחה הגמרא:

אמר רב פפא: לא! לא בכך נחלקו.

אלא, אפשר לומר, **דכולי עלמא סברי כופרא**
כפרה הוא. **והכא, בהא**, באופן השומא
בלבד, **קא מיפלגי**:

מר סבר, את דמי הכפרה **בדניזק שיימינן**.
וטעמו יבואר לקמן.

ואילו **מר סבר**, **בדמזיק שיימינן**.

ומבארת עתה הגמרא את טעמיהם של
החולקים:

מאי טעמייהו דרבנן? מהו מקורו של תנא
קמא מן התורה, לשום את הכופר בדמי
הניזק, שהרי כיון שגם הוא סובר שכופרא
כפרה, מסתבר שיש לשום את דמי המזיק,

אמנם כוונת הריטב"א שאילו היה יודע ששיקרו לא היה נותן כפרה שאינו חייב בה, ולכן אינה

למכרו בגניבתו.

ומקשינן: למה ימכרו לעבדים כשאין לו ממון ויש להם?

ולומר ליה העדים לנידון: הרי **אי אנת** הוה לך, אם היה לך ממון לשלם — **מי הוה מיזדבנת?** האם היית נמכר? הלא יכלת להפטר מהמכירה לעבד אם היית משלם.

ואם כן, **אנן נמי**, נשלם ממון על שזממנו לחייבך על הגניבה, **ולא מיזדבנינך**, שלא יהא דיננו חמור יותר ממה שזממנו נגדך.

אלא,⁽¹⁹⁾ מחמת קושיה זאת, מעמידה הגמרא את המימרא הזו באופן אחר —

סבר רב המנונא למומר: הני מילי שאין העדים נמכרים כשהעידו שגנב, והוזמו, **היבא דאית ליה**, שיש לו ממון לאחד משני הצדדים:

סבר רב המנונא למומר, הני מילי, במה דברים אמורים שאין העדים הזוממים נמכרים בעבד, רק **היבא דאית ליה לדידה**, כאשר יש ממון לזה שזממו לחייבו, שאז, אף אם לא היו העדים מוזמים, הוא לא היה נמכר בגניבתו.

דמינו דאיהו לא מזדבן, שהיות והנידון עצמו לא היה נמכר כעבד, לכן, **אינהו**, העדים הזוממים, **נמי לא מיזדבנו**. גם הם לא ימכרו כעבדים, אפילו אם אין להם ממון כדי לשלם לו את העונש על זממם, שזממו לחייבו ממון, כיון שהם לא זממו למכרו כעבד, אלא רק להפסידו ממון, שחייבוהו לשלם. ועל ממון זה שעליהם לשלם על זממן, אינם נמכרים.⁽¹⁸⁾

אבל היבא דלית ליה לדידה ממון, שאם לא היו מוזמים הוא היה נמכר בגניבתו לעבד, הרי **אף על גב דאית להו לדידהו** ממון, הם אינם נפטרים בתשלומין, כגנב שמשלם ואינו נמכר, אלא **מיזדבנו** לעבדים, כיון שזממו

נחשבת הוצאת ממון על ידי בית דין.

18. הקשה הריטב"א, הרי באופן זה פשיטא שאינם נמכרים, שהרי לא זממו למכרו. וכתב, שאפילו לא ידעו אם יש לו לשלם או לא, או כגון שרק אחר עדותם, קודם שהוזמו, זכה הלה בנכסים, גם בכהאי גוונא אין נמכרין.

19. הקשה הקובץ **ביאורים** [אות ה'], הרי באופן זה באו בעדותן למכרו, שהרי לא היו לו מעות. ומה לי שהם יכולין לשלם?!

ומכאן הוכיח, שעונש כאשר זמם, הוא לתת כל דין שזממו על הנדון, שיחול על העדים. ולכן חובם הוא כאילו הם היו הגנבים, שאם יש להם

לשלם, הם נפטרים מהמכירה לעבדים.

אך חזר ותמה, אם כן, למה כשיש לו ואין להם, לא ימכרו? הרי אם דינם כאילו הם הגנבים, דינם הוא במכירה כשאין להם ממון לשלם. ומה לי שלא זממו למכרו, אך הרי הם רצו לחייבו כגנב, וכאמור, כל חיוביו של גנב רובץ עתה עליהם.

ועי"ש שכתב בשם רש"י, שכדי לחייבם במכירה לעבד, צריך שיגמר הדין למכרו לעבד, ואם יש לו ממון, לא נגמר הדין על פיהם למוכרו, ולכן אין על המכירה "כאשר זמם". אך אין ראייה לכך ברש"י, לפי שניתן לבאר את כוונתו של רש"י לגבי גמר דינם, לחייבם בתשלום הגניבה, ואין כוונתו לגבי המכירה

או שיש ממון לדידה, למי שהעידו עליו, ולא זממו למכרו.

או שיש ממון לדידהו, לעדים הזוממים, שנפטרין בתשלומין, כמו שיכול היה הנידון להפטר בתשלומי ממון.

אבל היבא דלית ליה, שאין ממון לא לדידה ולא לדידהו — מזדבני, נמכרים העדים לעבדים.

אמר ליה רבא לרב המנונא: אין פטורין משום שאפשר להפטר בממון, אלא משום שלמדים דבר זה מן התורה —

כי אמר רחמנא בגב שאין לו ממון לשלם, "ונמכר בגניבתו". ודרשינן, דוקא בגניבתו הוא נמכר, ולא בזממו!

ולכן, גם כשאין לגב ולעדים ממון, אין העדים נמכרים לעבדים.

[ולענין מלקות — עיין בהערה (20)].

שנינו בבביתא לעיל: משום רבי עקיבא אמרו, אף אין משלמין על פי עצמן.

ומבארין: מאי טעמא דרבי עקיבא? —

קסבר, שחיוב התשלום של עדים הזוממין על שרצו להפסידו קנסא הוא, מהטעם המבואר בסמוך.

וקנס — אין המודה בו, משלם על פי עצמו.

אמר רבה: תדע שתשלומיהם נחשבים קנס

לעבד.

על ממון, שמודה הנתבע שחייב ממון זה, אלא שהוא טוען שהחוב נוצר מחמת שלוח כסף מהתובע, ואילו העדים העידו שחיובו הוא משום שגנב, ורק באו להוסיף לחיובו להמכר בחובו.

ועיין בחידושי ר' שלמה היימן [סי' ז'] שהשיג עליו.

והמאירי כתב, שאם יש להם ממון ואין לו, אין נמכרין. שהרי אילו היה לו, גם הוא לא היה נמכר. ואין משלמין, שהרי לא כדי לשלם ממון העידו, אלא למוכרו לעבד. ואם יש לו ולהם, משלמין.

ואם אין לו או להם, לוקין ואין נמכרין.

ודבריו צריכים ביאור, למה לא ישלמו כשאין לו. הרי הם חייבוהו ממון, וגם מכירתו לעבד היא רק לצורך התשלום שחייבוהו.

ועיין שיעורי הגר"ש [כאן ובקידושין אות קמ"ג] שרן בגדר המכירה של עבד, כי אם נאמר שהיא נחשבת כעונש בפני עצמו, מלבד חיוב הממון, הרי שהעידו עליה חוץ מחיוב הממון.

20. הרמב"ם כתב [בפ"ב מעדות ה"ח]: העידו עליו שנמכר בעבד עברי, לוקין.

ובגבורת ארי תמה, שזו עדות להפסידו ממון של מעשה ידיו גרידא, ועליהם לשלם, ולמה ילקו.

ועיין בחידושי הגר"ח [בקידושין], שביאר, שהם באו לתת עליו דיני עבד שגופו קנוי, ולא לחייבו בממון גרידא.

ועיין מנחת חינוך [מ"ב א] בטעם הר"מ באוקמתא זו.

והטור [בסי' ל"ח] כתב, שאם העידו שגנב, ואין לו לשלם, והזממו, לוקין.

ותמהו האחרונים, הרי חייבוהו בתשלומי הגניבה, ואין משלמים ולוקים! ואף אם אין להם, הרי הם חייבים לשלם, וכיצד יתחייבו גם מלקות.

ובאחיעזר נקט, שמדובר בכגון שאין הנידון

ולא כחייבי ממון —

ומבארינן: אכן כך הוא. ולכן אימא, אמור:

וכן אמר רב נחמן — כרבה.

אמר רב: עד זומם — משלם לפי חלקו.

ודנה הגמרא: מאי, מה היא משמעות "משלם לפי חלקו"?

אילימא, אם תרצה לומר שהעדים מתחלקים בתשלום, דהאי העד הראשון, משלם פלגא מהסכום שרצו להפסיד את הנידון, והאי, העד השני, גם הוא משלם פלגא —

הרי הלכה זו, תנינא, שונים אנו אותה [לקמן ה א]: משלשין בממון.

והיינו, מחלקים את תשלום הזממה בין העדים, שאם היו שלשה עדים, משלם כל אחד מהם שלישי, ואם היו ארבעה, משלם כל אחד מהם רבע, ואולם, אין משלשין במלקות.

שהרי לא עשו מעשה, לא הרגוהו, (21) ולא הפסידוהו העדים בפועל, וגם לא נהרג ונפסד על פיהם, אלא רק זממו והעידו [ובכל זאת הם נהרגים] ומשלמין!

ותשלום בלא היזק נחשב קנס.

אמר רב נחמן: תדע שקנס הוא, שהרי ממון ביד בעלים, שעדיין לא הוציאוהו על פי העדים, (22) ומשלמין!

ותשלום ללא הפסד, הוי קנס.

א-ג ודנה הגמרא: זה שאמר רב נחמן "תדע, שהרי ממון ביד בעליו, ומשלמים" — מאי ניהו? מהי משמעות דבריו? — דלא עשו עדיין העדים מעשה, לפי שלא הוציאו בית דין ממון מהנידון על סמך עדותם.

ואם כך, דבריו של רב נחמן, הם ממש היינו דאמר רבה!

על הנזק שעשו, אלא על הזממה בעדות שקר, ולכן חשיב קנסא.

והתוס' כתבו, שבממון ילפינן שחייבים על "כאשר עשה", בקל וחומר מ"כאשר זמם". כי לגבי חיוב ממון אפשר לדרוש בקל וחומר, היות ובממון "עונשין מן הדין".

אך בכל זאת, חיוב זה מוגדר כקנס. כי אנו אומרים על דבר הלמד בקל וחומר, "דיו לבא מן הדין, להיות כנדון". ו"הנידון" כאן הוא חיוב על הזממה, שהוא קנס.

ועוד כתבו שם משם ריב"א, שחייבין בממון אף ב"כאשר עשה" היות וממון "אפשר בחזרה". והיינו, כיון שיכול התובע להחזיר את הממון שגבה, לא הוי עדותם בגדר "כאשר עשה", אלא היא נשאת גם אחרי הגביה בגדר "כאשר זמם".

וגם מה שכתב המאירי, שאם אין להם ויש לו, לוקין, טעון ביאור, שהרי לא זממו למכרו אלא להפסידו ממון, ומדוע שלא יתחייבו לשלם, ולא ילקו? ויתכן שהמאירי סובר כתוס' ר"ד [ב"מ צא א], שכל מי שחייב ממון ומלקות, שדינו לשלם ולא ללקות, אם אין לו ממון לשלם הרי הוא לוקה.

21. הר"ח גרס רק "ונהרגין", אולם ברמב"ם (בפי"ח מעדות ה"ח) משמע שרק בעדות שמתחייבים על זממתן ממון נחשב עונשם כקנס.

22. כתב הרמב"ן, שבממון, אף אם היה "כאשר עשה", שכבר גבו את הממון על פיהם, נחשב הדבר כקנס, כי אין חיובם כתשלום ממון גרידא